Сарненські новини. – 2018. – 9 жовт. – С. 5.

«Народні месники» чи «Армія мародерів»?

Як відомо, під час Другої світової війни на окупованій німецькими нацистами території СРСР виник і діяв так званий «радянський рух опору», який згодом, уже по закінченню війни, комуністична пропаганда безмежно ідеалізувала та заміфотворила, овіявши його діячів ореолом героїзму та самопожертви (згадаймо лишень витвір О. Фадєєва «Молода гвардія», за який, до речі, за свідченнями сучасників, написаний на замовлення та супротив доброї волі, автору було неабияк соромно). Хоча, зрештою, в тій же таки пропаганді був своєрідний позитив: чого тільки вартує фразеологізм, яким тодішня офіційна ідеологія нагородила радянських партизанів: «народні месники». Справді. А от як вони мстилися тому ж народові історики та фахові публіцисти, завдяки частковому відкриттю архівів протягом останнього часу, опублікували чимало. Тому не переповідатиму написане, а закцентую увагу лише на задокументованих фактах щодо їх (так званих «месників») діяльності на рівненському Поліссі (зокрема на теренах Сарненщини та сусідніх районів). При цьому хочу наголосити: задля об'єктивної неупередженості здебільшого спиратимуся лише на радянські архівні документи (залишивши мову та стилістику оригіналів), хоча сповна ознайомлений із дослідженнями сучасних експертів, не кажучи вже про свідчення очевидців тих не так уже й далеких подій.

Отож насамперед зупинюся на двох тезах, навколо яких створено міф про радянський партизанський рух часів Другої світової війни, а саме:

а) маючи колосальну підтримку мирного населення, яке проживало на окупованих нацистами територіях,

б) радянські партизани розвідувальною та військово-диверсійною діяльністю внесли значний вклад у перемогу над нацизмом.

Так-от, розпочнемо з другого, тобто військово-диверсійної діяльності «народних месників». За даними радянської історіографії, вони за роки війни знищили на окупованій нацистами території України 468 тисяч ворожих солдатів та офіцерів, а також їх посібників-колабораціоністів (службовців місцевих окупаційних адміністрацій). Проте, за підрахунками американського дослідника Дж. Армстронга, який опрацьовував переважно німецькі архіви, жертвами партизанів на окупованій території СРСР стали від 30 до 45 тисяч осіб (тобто приблизно від 10 до 15 тисяч на території України, що в десятки разів менше від офіційної радянської статистики). Звісно, що результати досліджень американського фахівця з певних причин претендують на більшу достовірність. Скажу чому. Бо переважна більшість партизанських командирів займалася банальним «окозамилюванням», надсилаючи в «центр» неправдиві звіти про втрати противника, які, цитую: «як правило, або перебільшували до абсолютно немислимих масштабів, або взагалі вигадували».

Так, представник ЦК КП(б)У І. Сиромолотний, перебуваючи на початку 1943 року на Поліссі, доповідав у Москву про значну кількість партизанських загонів, що мали у своєму складі по декілька тисяч осіб: «Все эти отряды – пассивно действующая толпа. Вооружены они плохо, боеприпасов по 10-15 патронов. Противника боятся. Он их не беспокоит также. Живут эти отряды за счёт населения, живут в лесах, землянках, никого к себе не подпускают из населения из боязни не обнаружить себя. Население ропщет на эти отряды, так как они съедают у населения всё лучшее, берут одежду, обувь. Пользы от этих отрядов - ни на грош <...> Эти отряды занимаются только очковтирательством. Это, возможно, потому, что у них на счету значатся сотни эшелонов, идущих под откос, но наши разведчики и мы нигде не видели никаких остатков и следов этих эшелонов».

Як приклад, звіт в Український штаб партизанського руху (далі – УШПР) про діяльність партизанського з'єднання під командуванням В. Бегми (на той час секретаря Ровенського підпільного обкому КП(б)У та начальника обласного штабу партизанського руху), в якому, зокрема, йдеться про спробу розгромити ворожий гарнізон і зруйнувати залізницю на магістралі Сарни-Рокитно: «Вот как доносит о результатах операции генерал-майор Бегма на имя зам. нач. штаба полковника Соколова: ...В результате шестичасового боя с противником, заняли всю северную часть города, вплотную до ст. Ракитно. Разбили несколько станционных построек, порвали до 2 км ж.д. полотна, вывели из строя водокачку».

Это сообщение Бегмы является очковтирательством. Операция эта в действительности прошла так. О готовившейся операции из-за полного отсутствия конспирации в соединении знова знало население. Единого командования различными отрядами не было. Когда немцы открыли огонь, бойцы растерялись, командиры начали обсуждать чуть-ли не голосованием, идти ли вперёд, или отойти. В результате большинство бойцов отошли по болоту, бросая вооружение и имея потери.

Водокачку ст. Ракитно никто из строя не выводил.

Когда диверсионные группы стали рвать полотно, то из-за их неправильной расстановки и слишком большого числа групп среди диверсантов были раненые от своих же мин. В итоге операция окончилась полным провалом и напрасной тратой боеприпасов».

І так було часто-густо, тому в серпні 1943 року начальник УШПР Т. Строкач був змушений телеграфувати командирам партизанських з'єднань і загонів: «Имеются случаи донесений о крушении поездов, которые агентурными данными и сообщениями соседних отрядов опровергаются. Предупреждаю под личную ответственность командиров и комиссаров соединений и отрядов: сведения должны быть проверены и правдивы».

Але апогей містифікацій про партизанську героїку припадає вже на повоєнний час, коли в усіх великих видавництвах Радянського Союзу масовими тиражами стали виходити численні мемуари колишніх партизанських командирів, чому активно сприяла радянська пропаганда, оскільки лише за цими спогадами пересічні громадяни дізнавалися про партизанський рух, тоді як вся правда була надійно схована в недоступних архівах.

А от як саме створювалися ці «шедеври» мемуаристики, згадував видатний український письменник А. Дімаров: «Мені підсунули редагувати товстелезну, на вісімсот сторінок, бамбелу: про героїчну боротьбу партизанів у минулу війну <...> В романі були такі карколомні картини партизанського побуту, що хоч стій, хоч падай. На кшталт «Зенітки» Остапа Вишні, де озброєний вилами дід перемагає кількох фашистів. Так то ж гумореска, а тут – на повнім серйозі <...> Важко зітхнувши, я засів редагувати той опус. Перший десяток сторінок правив обережно й оглядаючись. Все ж не будьхто, а ветеран <...> Тож намагався, де тільки можна, лишати авторський текст. Зустрівся з автором, дав йому передрук:

– Довелося дещо поправити...

Він мигцем глянув на помережані мною сторінки, розвів для обіймів руки.

– Та Анатолію Андрійовичу, та дорогенький мій! Та правте, як вам на душу ляже! На те ж ви і редактор, щоб правити. Я повністю на вас покладаюся.

І я, знахабнівши, став по-справжньому правити. Перекреслював люто речення, абзаци, а то й цілі сторінки, вже від себе вписував цілі епізоди, не лишав у романі місця живого <...> Я й досі не знаю, чи читав він мною виправлене <...> Роман невдовзі був виданий і безслідно зник у книжковому морі, як і сотні інших отаких безликих книжок».

Хотілося б зупинитися на одному з таких «бестселерів», автор якого був командиром партизанського загону, що деякий час діяв на території Сарненщини. Отож: Д. Медведєв, «Сильні духом». Читаємо: «Цей бій був бойовим хрещенням загону. Двадцять п'ять партизанів, які безпосередньо брали участь у сутичці, справилися зі ста шістдесятьма ворогами. Було вбито понад сорок карателів». Там же, нижче: «Всю ніч і весь наступний день тривав цей нерівний бій. Партизани знищили понад півсотні есесівців, але й у них із чотирнадцяти товаришів живими лишилися тільки п'ять». Чудо-богатирі, і тільки... А ще далі розповіді про їх неймовірні перемоги поблизу Вирів, Алябіна (Гальбина – нинішня Олексіївка), Чабеля тощо.

Однак це все напівбелетристика. А зараз офіційні документи. 20 червня 1943 року В. Бегма доповідав у ЦК ВК(б)У про загони під командуванням Бринського, Каплуна та Медведєва: «Таким образом, они своей работой переросли задачи спецгрупп, стали всем известны в области, превратились в обыкновенные крупные партизанские отряды, с той только разницей, что все находящиеся в этих спецгруппах люди охраняют штабы, занимаются заготовкой питания, а **боевых операций за год с лишним не делали ни одной»**. *(виділено авт.)*.

Тоді як Д. Медведєв пише: «Диверсії, операції зі знищення ешелонів, мостів, різних установ ворога стали невід'ємною частиною діяльності нашого невеликого розвідувального загону», і нижче наводить факти про численні бойові операції, в результаті яких (ну звісно ж!) нацисти зазнавали значних втрат.

Як гадаєте, кому вірити?

Не менш «героїчними» були подвиги «народних месників» стосовно так званих «посібників» окупантів. «Мы жестоко расправлялись с этой сволочью» – писав у зазначеному вище листі І. Сиромолотний. Як саме, свідчать документи. Ось деякі витяги з них. Письменник М. Шеремет у травні 1943 року доповідав першому секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову: «Полицейских, старост, бургомистров, которые сопротивляются, партизаны перед тем, как расстрелять, хорошо проучат. Особенно жестокостью отличились партизаны Фёдорова. Я был свидетелем, как полицаев били до крови, резали ножами, поджигали на голове волосы, привязывали за ноги и на аркане конем волочили по лесу, обваривали горячим чаем, резали половые органы». А командир партизанського загону Г. Балицький зазначав у щоденнику: «29 марта в штабе соединения «крестил» одного шпиона, которого привели рано утром. После моего «крещения» сбежавшиеся партизаны палками уничтожили эту сволочь, били дубинками, толкали, и даже обливали кипятком. 4 апреля <...> привели бургомистра /верного слугу немцев/. Вечером его привели в штаб соединения, здесь его докончила партизанская рука. Били этого мерзавца кто чем мог, кроме этого поливали кипятком». Зрештою, не жалували вони і своїх, військовополонених червоноармійців. Цитую: «В первый год войны партизаны расстреливали тех, кто бежал из плена и дезертировал. Замучают, а потом убьют <...> Привязывали [их] к двум деревьям и разрывали надвое».

Вражаюче, правда? Середньовічна інквізиція відпочиває... І це далеко не поодинокі випадки, про які, наголошую, свідчить **радянська** *(виділено авт.)* архівна документалістика, в чому доволі легко переконатися (для більш цікавих – можу озвучити джерельну базу). Отож про будь-яку упередженість із боку автора, повторюю вкотре, годі й казати.

На фоні сказаного цілком буденними виглядають звичайні (без застосування тортур) розстріли «народними месниками» місцевих колаборіоністів (мовляв: «расстрел очень легкое наказание для предателя родины»). Хоча, зазвичай, їх супроводжували ліквідацією цілком мирного населення, а часом, і знищенням партизанами цілих сіл і містечок. Комісар партизанського з'єднання П. Миронов доповідав: «У большинства партизанских отрядов сложилось такое мнение, что поголовно все жители Западной Украины - националисты, и с заходом в сёла они производили почти повальное изъятие скота и имущества и убивали мужское население в порядке мести за погибших диверсантов. Так было в с. Бельчаки /Людвипольского района/ (*територія сучасного Березнівського району – авт.*), где соединением т. Шитова в июне 1943 г. было спалено почти всё село. Так было в селе Запруда Сарненского района со стороны соединения т. Скубко. То же делали и другие соединения». Як свідчить командир іншого партизанського з'єднання Я. Мельник (запис у щоденнику за 15 серпня 1943 року): «В селе Томашгород догорали дома. Я спросил местных жителей: «Кто спалил село?», стоявший неподалеку старик ответил, что два дня назад село сожгли партизаны под командованием Шитова».

Зрештою, часто партизани своїми діями провокували й німецьких окупантів на подібний терор стосовно мирних жителів, як це було, приміром, у жовтні 1943 року, коли у відповідь на теракти, здійснені радянським розвідником-терористом М. Кузнєцовим, нацисти в селі Видумка (нині – район рівненського автовокзалу) розстріляли 350 представників місцевої інтелігенції та духовенства.

Наостанок дещо про партизанський побут. Існує думка, що «народні месники» забезпечували себе продуктами харчування й іншими необхідними речами за рахунок забраних у противника трофеїв. Проте, як свідчать джерела, основний тягар їх утримання лягав на плечі місцевого населення. Недаремно ж І. Сиромолотний (нагадаю – представник ЦК КП(б)У, що на початку 1943 року інспектував партизанські загони) влучно називав їх «народные иждивенцы». Ба більше, зазвичай процес поповнення партизанами своїх запасів мав відверто грабіжницький характер і супроводжувався гвалтуванням, мародерством і пиятиками, зокрема й серед командного складу. Подібні випадки зафіксовані в численних документах, що надходили на адресу УШПР. Так, І. Сиромолотний: «Сабурова крепко немец пощипал, многих людей его отряда нет и до сих пор. Часть раненых и обоза бросил противнику, пушки зарыли в землю. У него много власти, но мало ума. По содержанию его отряд близок к банде. Народ от его отряда удирает так, как и от немцев в лес. Мародёрству нет предела». М. Наумов (командир партизанського з'єднання): «Я был поражён размахом того грабежа, который чинили местные партизаны в Емильчино (*нині райцентр Житомирської області – авт.*) <...> Майор [Леонид] Иванов – верный отпрыск Сабурова. Вообще непонятно, зачем числится командиром соединения и для чего существует его соединение? Некогда он забрал у меня 200 прекрасных бойцов из Хинельских лесов и с той поры они превратились в армию мародёров, проживающих исключительно за счёт населения в удалении от немцев на 200 км». (Зверніть увагу, який оригінальний мовний зворот: «Армия мародёров» – фраза, що належить, наголошую, партизанському командиру).

А це вже лист командира іншого партизанського з'єднання до свого «колеги»: «Нет того дня, чтобы не докладывали мои люди о встречах в одних и тех же сёлах с твоими. Результат от этого таков, что тянем от одного же дядьки в день несколько раз. Ясно и справедливо народ обижается. Прошу, давай договоримся и закрепим так, чтобы знал весь личный состав, территорию для заготовки продовольствия, одежды и одновременно разведки и работы с населением. Уверен, что тогда никаких обид и жалоб не будет». (Коментарі, як кажуть, зайві – воїстину «поділяй і владарюй).

Зупинимось – думаю, достатньо. Хоча, повірте, сказати є чимало про що. Насамкінець ще одна цитата. Той же таки Д. Медведєв: «Окупанти відбирали в селян худобу, хліб, птицю. Тих, хто чинив опір, розстрілювали. Кого запідозрювали в співчутті Радянській владі, вішали, спалювали живцем, знищували в таборах і в'язницях». (Скажіть, нічого не нагадує? Єдина відмінність полягає лише в тому, що йдеться про радянських партизан, а про нацистів). І там же, дещо нижче: «Населення було нашим вірним помічником і захисником. На всіх етапах боротьби воно було нашою міцною і надійною опорою в тилу ворога. Селяни **охоче** (*виділено авт.*) ділилися з нами злиденними своїми запасами. Цілі села збирали для нас продукти: хліб, овочі». Отакої! Після всього озвученого вище вірогідність написаного викликає сумніви. Повірити – важко, та й взагалі – навряд чи це правда...

Так-от, справді всебічною підтримкою населення користувалися інші партизани, а саме: бійці Української повстанської армії. Поміркуймо: чи могло це військове формування понад десятиліття діяти на окупованій спочатку нацистами, а потім комуністами території без належної підтримки місцевого люду? Однозначно, що ні. Тоді як переважну більшість радянських підпільних обкомів і райкомів, залишених на окупованих територіях напередодні відступу Червоної Армії, вже в перший рік війни було викрито та знищено противником. «Передушені, як сліпі кошенята, – напише згодом згадуваний вище А. Дімаров. – І не треба було особливо глибоко копати, щоб зрозуміти причину того масового провалу <...> Окупанти у власній країні позбавлені будь-якої підтримки плюндрованого ними ж народу, вони від початку приречені були на загибель. Од іншого окупанта. «А мені один чорт: що німці, що більшовики!», – сказав один дядько».

Уже наперед знаю, що дехто, передусім люди старшого віку, спробують заперечити, мовляв: яка УПА? яка підтримка? та розпочне вкотре переповідати свідчення про жорстокі розправи бандерівців і бульбовців над мирним населенням. Проте, маю беззаперечні аргументи не погодитись. Наразі остаточно відомо, що з метою дискредитувати національно-визвольний рух в очах місцевого населення, ці звірства чинили провокатори – сталінські опричники-енкаведисти, переодягнені в однострої УПА. Це – по-перше, а по-друге: ви, добродії, стали жертвами злого експерименту й щодо вас радянська пропаганда застосувала феномен так званого «двадцять п'ятого кадру». Пояснюю: у своїх спогадах колишній працівник КДБ наводить документ: «Постанова ЦК КП(б)У від 31 липня 1946 року: кожна українська й україномовна радянська газета або засіб масової інформації в кожному номері (випуску) зобов'язана подавати інформацію про злочини українських буржуазних націоналістів. Її дія була припинена спеціальною Запискою ЦК КПСС «украинским товарищам», підписаною Л. Брежнєвим тільки в 1964-му році. І це був лише один із чисельних пунктів. В інших же були завдання численним штатним агітаторам, пропагандистам, лекторам товариства «Знання», парткомам, 1-им і 2-им відділам всіх установ і організацій, керівництву та парткомам вишів, шкіл і навіть дитсадків». Тобто, протягом двадцяти років поспіль людям підсвідомо вносили відверту брехню і так майстерно, що багато хто з них і нині сприймає її за істину. Ба більше (і що найстрашніше), підносить її як істину прийдешньому поколінню. Не треба...

Богдан ОПАЛЬКО.
Фото з Інтернет-ресурсу.